

UDK:008.314.316.7.34

Sevinch MIRZAMURODOVA,
Shahrisabz davlat pedagogika instituti talabasi

SHDPI dotsenti v.b., PhD S.Azamova taqrizi asosida

YOSHLARDA HUQUQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH BORASIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN ISLOHOTLAR

Аннотация

Ushbu maqolada mamlakatimizda aholi huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yanada rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan bir qator tub islohotlar haqida so'z boradi. Har bir qabul qilingan qonun, farmon, qarorlarni amalga tatbiq etish, aholiga uning mohiyatini tushuntirish, sharhlash ya'ni ommaning huquqiy madaniyatini oshirishga jiddiy e'tibor berish zarur ekanligi aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: Huquqiy madaniyat, qonun, farmon, huquqiy tarbiya, demokratiya.

РЕФОРМЫ, РЕАЛИЗУЕМЫЕ В ФОРМИРОВАНИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В данной статье речь пойдет о ряде кардинальных реформ, проводимых в нашей стране по дальнейшему развитию правосознания и правовой культуры населения. В каждом принятом законе, указе, постановлении отражается необходимость практической реализации, разъяснения населению его сути, толкования, т. е. серьезного внимания к повышению правовой культуры масс.

Ключевые слова: Правовая культура, закон, указ, правовое воспитание, демократия.

REFORMS BEING IMPLEMENTED IN FORMING LEGAL CULTURE AMONG YOUTH

Annotation

This article will talk about a number of fundamental reforms carried out in our country in order to further develop the legal consciousness and legal culture of the population. It is reflected that it is necessary to put into practice every adopted law, decree, decisions, explain to the population its essence, interpret it, that is, pay serious attention to the increase in the legal culture of the masses.

Key words: Legal culture, law, decree, legal education, democracy.

Kirish. Mustaqillikka erishganimizning dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda inson huquqlari, erkinliklari rioya etilishini, ularning davlat tomonidan himoya qilinishini ta'minlaydigan demokratik insonparvar huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini qurish maqsad qilib olindi. Bu ezgu niyatlar yo'lida talaygina ishlar amalga oshirildi va oshirilmoqda. Endilikda har bir qabul qilingan qonunlarni amalga tatbiq etish, aholiga uning mohiyatini tushuntirish, sharhlash ya'ni ommaning huquqiy madaniyatini oshirishga jiddiy e'tibor berish lozim. Huquqiy tarbiya jarayonida yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini o'stirish kelajakda huquqiy demokratik davlatni barpo etish uchun zamin yaratadi. Kishini ongli intizomlilik ruhida tarbiyalash huquqiy ta'lim-tarbiyaning ajralmas qismini tashkil etadi. Intizom inson xulq-atvorining jamiyat talablariga, davlatning qonun-qoidalariga muvofiq kelishini talab qiladi. Bu esa jamiyat har bir a'zosining shaxsiy e'tiqodiga asoslanadi. Intizom ixtiyoriy ravishda amalga oshishi lozim. Jamoat tartibini mamlakatimiz qabul qilgan huquqiy talablarni buzadigan kishilarning xatti-harakatlari huquqbuzarlik hisoblanadi. Intizomlilik natijasida inson har qanday vaziyatda hamisha to'g'ri xulq-atvorni tanlay oladi. Intizomli kishiga bosiqlik, qat'iyat, uyushqoqlik, qiyinchiliklarni yenga olish, tashabbus kabi iroda kuchi xos bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Huquqiy madaniyatni tarbiyalashda 1997-yil 25-iyunda qabul qilingan "Huquqiy tarbiyani yaxshilash aholining huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirish, huquqshunos kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, jamoatchilik fikrini o'rganish ishini yaxshilash haqida" Birinchi Prezident Islom Karimov farmoni va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida qabul qilingan "Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi" katta ahamiyat kasb etadi. Unda aholi huquqiy madaniyat darajasining oshirilishi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati xodimlarining bilimdonligiga ko'p jihatdan bog'liqligi, huquqiy madaniyatning ilmiy asoslarini tadqiq etishni rag'batlantirish, ijtimoiy - huquqiy tadqiqotlarni tashkil etish va

boshqa masalalar o'z aksini topgan. Biroq bugungi kunga kelib zamon o'zgarishi, fuqarolarning fikr yuritish darajasi o'zgarganligi sababli ushbu milliy dasturni yangilash vazifasi qo'yilmoqda. Bundan tashqari 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Prezident farmoni, 2017-yil 7-sentabrda qabul qilingan "Huquqiy axborotni tarqatish va undan foydalanishni ta'minlash to'g'risida"gi qonun, 2018-yil 13-apreldagi "Davlat huquqiy siyosatini amalga oshirishda adliya organlari va muassasalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident farmoni, 2019-yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi Prezident farmoni va boshqa me'yoriy - huquqiy hujjatlarining qabul qilinganligini ko'rish mumkin[1].

"Huquqiy madaniyat darajasi faqatgina qonunlarni bilish, huquqiy ma'lumotlardan xabardor bo'lishdangina iborat emas. U qonunlarga amal qilish va ularga bo'ysunish madaniyati demakdir. U odil sudni hurmat qilish, o'z haq-huquqlarini himoya qilish uchun sudga murojaat qilish ehtiyoji demakdir. Huquqiy madaniyat degani - turli mojaroalarni hal qilishda qonunga xilof kuchlardan foydalanishni rad etish demakdir"[2]. Huquqiy madaniyat kishilarga huquqiy tartibot va qonunlar to'g'risida tobora ko'proq tushuncha beradi, ularning huquqqa bo'lgan munosabatini mustahkamlaydi, har bir kishining jamiyat oldidagi o'z burchi va majburiyatlarini og'ishmay bajarishni taqazo etadi.

"Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyalarini aholi ongiga singdirish ishlarining yetarli olib borilmasligi ham qonun ustuvorligini ta'minlashga o'zining jiddiy salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda"[3]. Aholining huquqiy bilimlari yetarli emasligi, shuningdek, davlat organlarining qonunga xilof qarorlari ustidan sudga shikoyat qilish imkoniyatidan deyarli foydalanmasligi mansabdor shaxslar tomonidan fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlari kamsitilishi holatlarining vujudga kelishiga sabab bo'lmoqda.

Bundan tashqari, hozirgi globallashuv, ilmiy-texnik taraqqiyot davrida aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishning innovatsion usullaridan, targ'ibotning ilg'or va ta'sirchan vositalaridan, xorijiy davlatlarning bu boradagi ijobiy tajribalaridan yetarli darajada foydalanilmayapti.

Jamiyatda huquqiy ongni rivojlantirishda, huquqiy normalarni qabul qilishda huquqiy mafkura asosiy hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki huquqiy mafkura jamiyatdagi huquqiy ustqartmaning mavjudligini, talabga javob berishini, huquqiy normalarning kishilar o'rtasidagi turli ijtimoiy munosabatlarni tartibga solib mustahkamlashga va rivojlantirishga katta yordam beradi[4].

Konstitutsiya insoniyat tafakkuri va ma'rifiy taraqqiyoti hamda huquqiy madaniyati hosilasidir. Har qanday Konstitutsiya jamiyat madaniy hayoti va taraqqiyotining darajasini aks ettiradi. Har bir davlat o'z taraqqiyoti jarayonida umume'tirof etilgan xalqaro huquq normalari ustunligini tan olgan holda milliy qonunchiligini unga yaqinlashtirishga harakat qiladi, urf-odat, an'ana va qadriyatlarini qonunchilikka singdiradi[5]. Shuning uchun ham har bir davlat Konstitutsiyasi bir-biridan farq qilib, dunyo konstitutsionalizmi mazmunan boyib bormoqda. Konstitutsiya har bir mamlakatning tashrif qog'ozidir. Konstitutsiyaning muqaddimasidayoq O'zbekistonning yagona xalqi inson huquq va erkinliklariga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga, davlat suvereniteti prinsiplariga sodiqligini e'lon qilib, demokratiya, erkinlik va tenglik, ijtimoiy adolat va birdamlik g'oyalari sadoqatini namoyon etib, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat hisoblanadigan insonparvar demokratik davlatni, ochiq va adolatli jamiyatni barpo etish borasida hozirgi va kelajak avlodlar oldidagi yuksak mas'uliyatni anglagan holda, o'zbek davlatchiligi rivojining uch ming yildan ortiq tarixiy tajribasiga, shuningdek jahon sivilizatsiyasiga beqiyos hissa qo'shgan buyuk ajdodlarning ilmiy, madaniy, ma'naviy merosiga tayanib, fuqarolarning munosib hayot kechirishini, millatlararo va konfessiyalararo totuvlikni, ko'p millatli O'zbekiston xalqining farovonligini, gullab yashnashini ta'minlashni maqsad qilgan holda Konstitutsiya qabul qilganini e'tirof etgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Xususan, huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, huquqiy ta'lim va tarbiya borasidagi ishlar tizimli va uzviy olib borilmayapti. Uzoq yillar davomida bu masala huquqni muhofaza qiluvchi organlar va ayrim davlat organlarining ishi sifatida qarab kelinib, bunda oila, mahalla va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining ishtiroki yetarlicha ta'minlanmagan. "Yoshlarning huquqiy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarga nisbatan huquqiy immunitetni shakllantirish, har bir shaxsda qonunlarga va odob-axloq qoidalariga hurmat, milliy qadriyatlarga sadoqat, huquqbuzarliklarga nisbatan murosasizlik hissini uyg'otish ishiga kompleks tarzda yondashilmadi"[3]. Aholining huquqiy bilimlarini oshirishga doir vazifalarning umumiy tusda belgilanganligi hamda ularni amalga oshirishning aniq ta'sirchan mexanizmi mavjud emasligi jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish borasidagi ishlarning samarasiz olib borilayotganligini ko'rsatadi.

Fuqarolarni ongli ravishda qonun talablariga amal qilishga o'rgatish – hozirgi vaqtda jamiyatimiz oldida turgan dolzarb vazifa bo'lib hisoblanadi. Shuni e'tiborga olgan holda respublikamizda "buyuk ma'naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg'unlashtirish asosida jahon andozalari va ko'nikmalari darajasiga chiqarish maqsadida katta ahamiyat berib kelinmoqda"[6].

Huquqiy madaniyat umumiy madaniyatning tarkibiy qismi bo'lib, axloqiy-huquqiy, etik, estetik va boshqa tarbiya jarayonida shakllanadi va rivojlanadi. Agar huquqiy ong kishilarning ma'naviy quroli bo'lsa, huquqiy madaniyat shu qurolni ishlata bilish qobiliyatidir. Huquqiy madaniyat huquqiy ongni tarbiyalash natijasidir. Huquqiy qoida talablarini mensimaslik axloqiy qoidalarni inkor etish, qonunni chetlab o'tish huquqiy madaniyat tushunchasiga ziddir. Huquqiy madaniyatli kishining har bir xatti-harakati boshqalarda unga nisbatan hurmat tug'diradi. Yoshlarning huquqiy madaniyatini oshirish bugunning

kechiktirib bo'lmaydigan masalasidir. Ammo, shuni ham hisobga olish kerakki, qonun-qoidalarni bilib olishning o'zi yetarli emas, bu hali kishining yuksak darajadagi huquqiy ong va huquqiy madaniyat egasi bo'lganidan dalolat bermaydi. Huquqiy bilimning mavjudligi ham qonunlarning halollik bilan bajarilishini ko'rsatuvchi dalil bo'la olmaydi. Hayotda biz huquqiy bilimlar sohasida yetarli ilm olgan, lekin amalga qonunlarning buzilishiga yo'l qo'yadigan, - bilib turib qonunni chetlab o'tadigan kishilarni ham uchratib turamiz.

Tahlil va natijalar. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 27 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasida aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyati masalasiga ham alohida to'xtalib o'tdilar, - "Biz qanchalik mukammal qonunlar yaratmaylik, qanday islohotlar o'tkazmaylik agar fuqarolarimizning huquqiy bilimi, ongi va madaniyati yetarli bo'lmasa kutilgan natijalarga erishish mushkul bo'ladi. Huquqshunos olimlarning bundan bir necha asr avval "Huquqni anglash mas'uliyat hissini rivojlantiradi", deb aytgan hikmatli so'zlari hech qachon o'z dolzarbligini yo'qotmaydi. Boshqacha aytganda Konstitutsiya va qonunlarga hurmat, huquqiy ong va huquqiy madaniyat har bir fuqaroning, har bir mansabdor shaxsning hayot va faoliyat tarziga aylanmog'i kerak. Biz huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish borasidagi ishlarni uzliksiz davom ettirishimiz zarur. Huquqiy tarbiyani maktabgacha ta'lim tizimidan boshlashimiz, bu boradagi ilk ko'nikmalar ona allasi kabi farzandlarimiz qalbidan umrbod joy olishi darkor. Konstitutsiyamiz har bir fuqaroning ongi va qalbidan chuqur joy olgan, ularning huquq va erkinliklarini to'liq kafolatlaydigan haqiqiy hayot qomusiga aylanmog'i lozim. Har bir soha va yo'nalish, ta'limning barcha bosqichlari uchun huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslangan dasturi tayyorlanishi kerak.

"Shaxsning huquqiy madaniyati – jamiyat huquqiy madaniyatining zaruriy shart sharoiti va ilk bunyodkori, uning maqsadi va tarbiyaviy qismidir. Shu bilan birga u shaxsning o'zining qonuniy faoliyat darajasida aks etuvchi huquqiy rivojlanishining jihati hamdir" [7]. Shaxsning va jamiyatning huquqiy madaniyati umuminsoniy qadriyatlar tushunchalarining va insoniyat umumdemokratik yutuqlarini muhim natijasidir. Huquqiy madaniyat – huquqiy davlatning ajralmas qismidir.

Xulosa va takliflar. Huquqiy davlat qurishning zaruriy sharti - bu qonunlarning so'zsiz bajarilishidir. Qonunlarning bir xilda va so'zsiz bajarilishi har bir shaxsning o'z vazifasiga munosabati va zimmasidagi mas'uliyatni his qilishiga bog'liqdir. Avvalo huquqiy ong va huquqiy madaniyatga olimlar tomonidan berilgan turlicha ta'riflar bilan tanishib chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi, jumladan, professor Islomov huquqiy ongga shunday ta'rif beradi: "Huquqiy ongni mamlakat fuqarolarining ham amaldagi huquqqa, yuridik amaliyotga, fuqarolar huquqlari, erkinliklari, majburiyatlariga, ham orzu qilingan huquqqa va boshqa huquqiy hodisalarga munosabatini ifodalovchi huquqiy sezgilar, g'oyalar, baholar, tasavvurlar tizimi sifatida ta'riflash mumkin"[8].

Yoshlarda huquqiy madaniyatni shakllantirish – jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash, qonunlarga hurmatni oshirish va huquqbuzarliklarning oldini olish uchun muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin: Huquqiy ta'lim va targ'ibot: Maktab va oliy ta'lim muassasalarida huquqiy fanlarni o'qitish, yoshlarni o'z huquq va majburiyatlari bilan tanishtirish. Ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot: Televizor, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali huquqiy madaniyatni oshirishga qaratilgan ko'rsatuvlar, maqolalar va videolar yaratish. Amaliy mashg'ulotlar va treninglar: Yoshlar uchun huquqiy seminarlar, treninglar va rolli o'yinlar tashkil qilish orqali ular qonuniy vaziyatlarda qanday harakat qilish kerakligini o'rganadilar. Oila va mahalla institutining roli: Oilada va mahallada to'g'ri huquqiy tarbiya berish, o'z huquqini biladigan va boshqalarning huquqlarini hurmat qiladigan shaxslarni shakllantirish. Davlat va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlik: Yoshlar tashkilotlari, huquqni muhofaza qilish organlari huquqiy madaniyatni oshirishga qaratilgan tadbirlarni o'tkazish.

ADABIYOTLAR

1. 2017 -yil 7- fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Prezident Shavkat Miromonovich Mirziyoyev farmoni, O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y., 6-son
2. Karimov I.A.. "O'zbekistonning siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari", Ozbekiston 1995-yil 29-bet.
3. Diyorova SHaxloxon. "Pedagogika oily o'quv yurtlari talabalarining huquqiy madaniyatini rivojlantirish omillari to'g'risida" // Pedagogika, 2019, №2 134-b.
4. 2019- yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi Prezident farmoni.
5. Firuz Rashidov O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi "Ijtimoiy fanlar va huquq" kafedrası o'qituvchisi "Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda Konstitutsiya va qonunlarning o'rni."
6. Karimov I.A.. "Barkamol avlod-O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" O'zbekiston , 1997-yil 54-bet.
7. Tajixanov U., A.Saidov. Huquqiy madaniyat nazariyasi 1-tom.- Toshkent. 1998, 31-bet.
8. "Mustaqillik va ijtimoiy taraqqiyot" O'zbekiston- 1998 yil. 61-bet.
9. Ayonovna, Azamova Sitora. "The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization." Global Scientific Review 13 (2023): 7-10.
10. Ayonovna, Azamova Sitora, and Pirimov Lerik Xudoyberdi o'g'li. "Ekologik madaniyatni shakllantirishda ekologik omil tushunchasi ." tadqiqotlar. uz 40.4 (2024): 135-139..
11. Ayonovna A. S. In the context of environmental globalization, the need for environmental education becomes a priority //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2024. – T. 4. – №. 07. – C. 30-35..